

КАК ИВАН ВАЗОВ РАЗКАЗВА ЗА ГОЛЯМАТА БЪЛГАРСКА ПОБЕДА

Одата „Опълченците на Шипка“ е вдъхновен лирически славослов на събитие, станало кулминация и повратна точка в новата история на България. С това стихотворение завършва атрактивният цикъл „Епопея на забравените“ и се осъществява авторското разбиране за историята и нейното взаимодействие с литературата. Творбата осъществява последния, дванадесети романтичен поглед към миналото и разполага боя на Шипка в ценностната скала на сублимното и в зоната на митовете.

Иван Вазов разказва за голямата българска победа патетично и завладяващо, използвайки умело стиловите възможности на одическия тип изображение. Поетът разгръща страстна полемика за смисъла на Българската свобода, за историческата ѝ закономерност и цена, за човешките мащаби на героичното и за нравствено-психологическия аспект на подвига. Драматичната битка е представена в нейния небивал интензитет и динамика, в нейния сгъстен трагизъм, подготвен от бляскавата саможертвеност на юнаците. Във всяка сцена, във всеки образ и фрагмент се усеща вълнението на писател, патриот и романтик, който има своя визия за миналото и своя мяра за новото историческо събитие на родината.

Още подзаглавието на творбата насочва читателя към кулминацията на събитието - 11 Август 1877 година. От трите дни на боя е избран последният, в който драматизмът и трагизмът достигат своя апогей. Подобно съсредоточаване върху изключителното е обикнат романтически похват за постигане на желаната експресивност на внушението. За това художествената картина на битката е въведена рязко, мощно без предисловия и обстоятелственост: „О, Шипка! Три деня младите дружини/как прохода бранят“. Малко по-долу авторът ще добави: „Три дни веч се бият, /но помощ не иде...“ Символиката на свещеното християнско число три създава усещане за светостта на подвига. Тя се допълва от ефекта на числото дванадесет, отново библейско, означаващо броя на христовите апостоли: „Дванадесетия път гъсти орди лазят по урвата дива...“ Защитата на Отечеството е право дело, богоугодно дело. Сблъсъкът е съдбоносен и исторически уникален, защото той решава съдбата на България за десетилетия, а може би и за векове. Изключително е мястото – връх Шипка, който е висок не само в пространството, а в българската ни история. Метафората „тоя връх висок е“, отключва подобни смислови пластове на тълкуване. На това забележително място, разположено в най-българската планина, си дават среща не просто българи и турци, довчерашни господари и роби, а две различни вери, две противоположни нравствени начала. Тук се сблъскват свободолюбието и варварството, а историческата среща на цивилизациите и неизбежната им колизия, превръщат нашата земя във вълнолом между Европа и Азия:

Вълните намират канари тогаз...

Стилът на творбата е подходящ за целите на нейните внушения. Тържествено-патетична интонация звучи още в първите стихове, където полемиката с хулителите на българската свобода започва с добре премислена равносметка на миналото. От двете страни на везната са поставени позор и слава, срамно и героично, достойно и недостойно, низко и възвишено, мрак и светлина. На тезата, че свободата ни е била дадена даром, се противопоставя един незабравим пример – боят на Шипка и гордостта, която неизбежно се поражда у всяко българско сърце при спомена за него. Анафората с наречието „нека“, употребена цели осем пъти, засилва полемичния заряд. Поетът страшно защитава правото ни да бъдем свободни, правото ни да се гордеем със своето минало. В романтично-приповдигнат стил той утвърждава величието на шипченския подвиг, който метафорично издига безсмъртен духовен паметник на героите в народното съзнание. Възходящата градация на

чувствата на композиционно равнище се допълва ефектно от словесната градация на епитетите с които е назована Шипка: „ново, голямо, антично“.

В съдбоносната битка са противопоставени българи и турци, като двете воюващи страни поемат върху себе си функцията на нравствени антагонисти, а сблъсъкът им има характер на сблъсък между доброто, прогресивното и ретроградното. Всичко красиво, достойно, възвишено и героично е приписано на българите, а всичко грозно, недостойно, низко и подло на турците. Вярата в победата е онзи стимул, който дава сили на защитниците да постигнат невъзможното да отблъснат многократно превъзхождащия ги противник. И обратно – религиозният фанатизъм на турците, изродената и опорочена вяра ги тласкат към безумен, сляп шурм към върха. Какво заслепение, каква господарска самоувереност има в думите: „Търчете! Тамо са раите!“ Но малко по-късно, в критичния момент на битката фанатизмът се превръща в суеверие:

*и турците тръпнат, друг път не видели
в едно да се бият живи и умрели...*

Онова, което в живота е случайно, в литературата почти винаги се осмисля като закономерно и символично. Така е с разположението на воюващите страни. Българите са разположени горе, на върха, във високото, прекрасно героично пространство, турците са долу, в подножието, в низостта на фанатизма и господарското заслепение. Българите са лъвове твърди като скали, здрави са като желязо. Метафоричното мислене на поета, дава художествена плът на сблъсъка – „желязото срещат с железни си гърди“. Гъстите орди на турците, тези черни демони само привидно внушават респект у защитниците на върха – „идат като тигри, бягат като овци“. Постепенно драматизмът на боя изплува в съзнанието на читателя в цялото му величие и трагизъм: „Щурмът е отчаян, отпорът е лют“. Героиката на борците придобива особен смисъл на фона на неравната битка. Начисленото превъзходство на турците се противопоставя морално-волевото превъзходство на защитниците. „Железните гърди“ се възправят срещу „желязото“. Патриотите осъзнават, че България е вперила очи в тях и тръпне, че цялата вселена ще оцени подвига им. Тази романтична хипербола придава нов блясък на саможертвата. Смъртта се превръща в сладка радост, а бягството се тълкува като позор.

Художественото съвършенство на творбата и хармонията на цялото са немислими без великолепно намерените сравнения и метафори. Неколкократно славните защитници на Шипка са сравнени с древните гърци, които след героичното сражение в Термопилите сразяват персийската войска и така защитават свободата на своята родина. Така писателят внушава чувството за национална гордост и изтъква, че ние, българите, имаме своето достойно място сред цивилизованите народи, че сме заслужили свободата си. Подвигът на опълченците е метафорично висок в българското съзнание, той е истинска „хекатомба“ пред олтара на отечеството.

А мигът е забележителен. Войната и битката са свещени! Могъщият руски цар е заложил целия си авторитет на „заветния хълм“. На героите не им остава нищо друго, освен единствено възможното – „една смърт юнашка и една победа“. Ако се свършат патроните – ще остане волята, ако се счупи щикът – ще останат гърдите. Всяко дърво ще се превърне в меч, всеки камък – в бомба. Дори телата на мъртвите другари ще станат оръжие. Само въображението на един вдъхновен поет може да покаже как рамо до рамо се бият живи и умрели. Само то е в състояние да превърне в художествен образ идеята за неумирация победен ход на освободителното дело. Всъщност този момент е и естествената емоционална кулминация на одата.

Но събитийната кулминация не е по-малко впечатляваща. Юнашкият орляк гине под набезите на многократно превъзхождащия го противник, техните вълни го заливат и топят... Ситуацията изглежда безнадеждна. И тогава, в критичния момент на боя, Иван Вазов изрича свещеното за всеки българин име - Радецки.

Вдъхновението на поета извира от съзнанието за историческата цена на подвига. Затова лирическият епилог на одата осветлява събитието от нова гледна точка - гледната точка на историята, която подчертава неговата трайност във времето, неговата вечност. Вазов майсторски сменя художествения ракурс в произведението, под различен ъгъл представя шипченския бой – своеобразен венец на Българското възраждане. В началото той полемизира за смисъла на българската свобода, явно от позицията на своето съвремие и във връзка с актуалните проблеми, които то поражда по отношение на миналото. В същинската част поетът предава изцяло интензитетът на мига, който изглежда исторически уголемен и внушителен. Мигът се разполага в сакралното пространство на незабравимото, на уникалното. Този миг има свое вътрешно време, наситено с трагизъм, и свое историческо битие, озарено от славата. Мигът уверено се изтръгва от своята преходност и се запечатва в пантеона на вечното. В лирическият епилог този миг е заел своето достойно място в хода на историческото време и не може да бъде изличен от там. Времето и пространството си подават символично ръка, за да увековечат събитието. Всяка природна буря в Балкана ще напомня за голямата историческа буря. Метафоричното значение на думата „буря“ придава нов емоционален заряд на посланието. Славата на шипченци се носи през пространството и през времето - „от урва на урва и от век на век“.

Одата „Опълченците на Шипка“ ни завладява с красотата на героичния подвиг, но тя не би имала такова въздействие върху нас, ако не е онзи тържествен одически стил, съчетан с умели риторични похвати, символика и метафорична образност, които отличават почти всички стихотворения на цикъла и създават неговото забележително, тематично и стилово единство. Красотата и въздействието на лирическата творба са съсредоточени в начина по който Иван Вазов разказва за голямата българска победа и за най-българското време от историята ни.